

ՀՊՄՀ Կուլտուրայի ֆակուլտետ,
Թանգարանագիտության, գրադարանագիտության և մատենագիտության ամբիոն,
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՎ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐ. ԴՐԱՆՑ ԴԵՐԸ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԿՐԹԱԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ Մանկական գրադարան, դպրոցական գրադարան, կրթադաստիարակչական աշխատանք:

Keywords. Children's library, school library, educational work.

Ինչպես գիտենք, մանկական գրադարանում դաստիարակչական աշխատանքների համակարգը կառուցվում է ժամանակի կողմից թելադրվող խնդիրներին համապատասխան և կրում է համապարփակ բնույթ: Մանկական գրադարանը այս աշխատանքները կազմակերպում է՝ ելնելով ընդհանուր, համակողմանի դաստիարակության նպատակից, որի հիմնական ուղղություններն են բարոյական, պատմահայրենասիրական, գեղագիտական, ֆիզիկական, հոգևոր, գիտաճանաչողական, բնապահպանական, աշխատանքային, քաղաքացիական և այլն: Այս բոլոր ուղղությունները սերտորեն փոխկապակցված են, սակայն յուրաքանչյուրն ունի իր ուրույն դերն ու առանձնահատկությունները¹:

Հայաստանի Խնկո Ապոր անվան ազգային մանկական գրադարանը հանդիսանում է բազմագործառույթ, տեղեկատու-մշակութային, ուսումնական և կրթական կենտրոն: Հիմնադրման օրվանից գրադարանն իրականացնում է Հայաստանի մանկական գրադարանների մեթոդա-մատենագիտական գործունեության համակարգումը, պարբերաբար հրատարակում է մանկական գրականության հանձնարարական ցանկեր, մեթոդական ձեռնարկներ:

Երեխաներին գրքի հետ կապելու, նրանց ընթերցասիրություն սովորեցնելու առաջին քայլերը սկսվում են նրանց գրադարանի հետ կապելու աշխատանքից: Նախ գրադարանավարները ժամանակ առ ժամանակ ճշտում են քաղաքի նախադպրոցական հիմնարկների, դպրոցների, քոլեջների ու վարժարանների ցանցը, անհրաժեշտ թվային տվյալները, դրանք համեմատում են ընթերցողների թվի հետ և պարզում իրենց հետագա աշխատանք-

¹ Հովսեփյան Մ., Կրթադաստիարակչական աշխատանքները Խնկո-Ապոր անվան մանկական գրադարանում, Խնկո-Ապոր անվ. ազգ. մանկ. գրադ. ի հրատ, Երևան: 2008, էջ 9:

քային հնարավորությունները: Այնուհետև ձեռնարկվում են մի շարք միջոցառումներ, կազմակերպվում են այցելություններ, զրույցներ, տեսություններ ու էքսկուրսիաներ, որոնք երեխաներին հնարավորություն են տալիս մոտիկից ծանոթանալու գրադարանին, նրա ֆոնդերին և գրադարանի հետագա ծրագրերին: Միջոցառումները կազմակերպվում և մատուցվում են հնարավորինս պարզ, մատչելի ու գրավիչ խոսքով: Նախնական ծանոթությունից հետո երեխան ավելի մոտիկից ու մանրամասն ծանոթանում է իր գրադարանի մյուս ենթաբաժիններին: Ներկայացնելով անհրաժեշտ փաստաթղթեր՝ նա դառնում է գրադարանի բաժանորդ և իրավունք ստանում օգտվելու նրա ծառայություններից: Ընթերցողի համար լրացվում է առանձին անհատական քարտ, որտեղ գրանցվում են նրա մասին անհրաժեշտ տեղեկություններ և ուսման ու ընթերցանության վերաբերյալ տվյալներ: Գրադարանավարի և ընթերցողի առաջին շփումից, նախնական զրույցից շատ բան է կախված: Գրադարանավարի աշխատանքին մեծապես նպաստում են քարոզչամիջոցները՝ գրադարանային ամենատարբեր միջոցառումները և տեղեկատվական գովազդները՝ ԶԼՄ-ների և սոցիալական ցանցերի միջոցով, ինչպես նաև անմիջական կապը դաստիարակների, ուսուցիչների և ծնողների հետ: Այսպիսով, երեխաներին ընթերցանության մեջ ներգրավելու ուղղությամբ տարվող աշխատանքի հաջողությունը կախված է տարբեր գործոններից՝ գրադարանավարի մշտական ուշադրությունից, մանկական ու դպրոցական գրադարանավարների, ուսուցիչների և ծնողների համատեղ ջանքերից:

Դպրոցական և մարզային գրադարանավարների համար գրադարանում պարբերաբար կազմակերպվում են սեմինարներ: Այդ սեմինարների նպատակն է օգնել դպրոցական և մարզային գրադարանավարների մասնագիտական որակավորման կատարելագործմանը, գրադարանում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման մեթոդների ուսուցմանը: Կարելի է վստահորեն ասել, որ Հայաստանի ազգային մանկական գրադարանի գործունեությունն ուղղված է իրականացնելու երեխայի տեղեկություն ստանալու և կրթության իրավունքը, հասարակության համընդհանուր տեղեկացվածության պայմաններում նրա իրավունքների պաշտպանությունը²:

Հայաստանի յուրաքանչյուր դպրոցում կա գրադարան և գրադարանավար: Դպրոցի գրադարանավարները պատասխանատու են գրադարանների պաշարների կառավարման, հսկողության, մաքրության, խնամքի, ինչպես նաև դրանց շրջանառության և վերադարձի համար:

Հայաստանի նոր կրթակարգով սահմանվում է հմտությունների և գիտելիքների զարգացում՝ հակառակ նախորդ կրթակարգով պահանջվող փաստացի գիտելիքների կուտակմանը: Նոր կրթակարգը հատկանշում է. ավելի բարձր մտածողության հմտությունների զարգացում, խնդրի լուծման ունակություն, սովորողի աճող պատասխանատվությու-

²Սիմոնյան Է. Էլեկտրոնային տեղեկատվական աղբյուրների օգտագործումը, Երևան, 2009, էջ 10:

նը անձնական ուսումնառության գործում, սովորողների ակտիվ ու ինքնուրույն ուսումնառություն և աշխատանք փոքր խմբերում, հետազոտական ունակությունների զարգացում: Բացի դասագրքերով ուսումնառությունից, վերոհիշյալ մոտեցումները պահանջում են ավելի բազմազան՝ տարբեր տեղեկատվության և գրական աղբյուրների օգտագործում ու մատչելիություն: Այլ կերպ ասած՝ պահանջում են դպրոցական գրադարանների զարգացում: Դա էլ, իր հերթին, առաջ է քաշում Հայաստանում դպրոցների գրադարանավարների վերապատրաստումներ իրականացնելու անհրաժեշտությունը՝ լավ կազմակերպված գրադարանի պահանջներին համապատասխան և դպրոցի գրադարանավարի հիմնական դերն ու գործունեությունը պարզաբանելու նպատակով:

Դպրոցական գրադարանը պետք է լինի լավ ֆինանսավորված, ընդարձակ, մաքուր և գրավիչ: Գրադարանը պետք է լինի դպրոցի «սրտում»-կենտրոնում, այսինքն՝ սովորողների ուսումնառության համար բարենպաստ տարածքում: Գրադարանը պետք է ունենա բավարար տարածք (աթոռներ և դասասեղաններ), որպեսզի կարողանա դպրոցի սովորողների 10%-ին միաժամանակ տեղավորել: Դպրոցի գրադարանավարը պետք է լինի լավ վերապատրաստված, գիտակ և ակտիվ՝ սովորողների ակտիվ ուսուցման և ուսումնառության գործընթացներին նպաստելու համար: Դպրոցի տնօրենը և ուսուցչական կազմը պետք է ակտիվ աջակցեն դպրոցի գրադարանի դերի բարձրացման խնդրին, և պետք է համագործակցեն դպրոցի գրադարանավարի ու գրադարանից օգտվողների հետ, որպեսզի սովորողների մոտ զարգացնեն ինքնուրույն ուսումնառության և տեղեկատվության որոնման հմտությունները: Դպրոցի գրադարանի պաշարները պետք է ներառեն տարբեր աղբյուրներ. գրքեր, ժողովածուներ, պարբերական մամուլ, էլեկտրոնային բաժանորդագրություններ, տեսա և ձայնանյութեր և այլն: Դպրոցական գրադարանները տեխնիկապես պետք է հագեցած լինեն նոր սարքավորումներով: Գրադարանը պետք է ունենա համակարգչային գրացուցակ, որը կընդգրկի ոչ միայն ուսումնական ծրագրերով պահանջվող նյութերը, այլ նաև կունենա հղումներ դեպի կրթական պաշարները: Դպրոցի գրադարանը պետք է ունենա համակարգչային ցանց և ինտերնետային կապ, որը հասանելի կլինի բոլոր օգտվողներին, այդ թվում այն պետք է ապահովի դպրոցի ներքին և արտաքին պաշարների որոնման հանրային առցանց քարտարանը: Իդեալական տարբերակով նախքան ավագ դպրոցի գրադարանի նախագծումը պետք է հաշվի առնվեն բոլոր առկա պահանջները:

Այժմ դպրոցական գրադարանները զբաղված են տարատեսակ աշխատանքներով, կապված դասագրքերի, տնօրինության գործավարական հանձնարարությունների և այլնի հետ: Ժամանակակից գրադարանները էականորեն տարբերվում են շատերիս պատկերացրած գրադարաններից: Գրադարանները դադարել են կատարել միայն «գիրք տալ – վերցնել» գործառույթը: Գրադարաններն ընթերցողներին գրավելու նորանոր ուղիներ են

որոնում: Այսօրվա խոշոր հանրային գրադարաններում սկսվել է գրքերի թվայնացումը որի շնորհիվ ընդլայնվում են սպասարկման շրջանակները: Թվային գրադարանը ժամանակի ու տարածքի սահմանափակում չունի, ապահովում է գրքի երկարաժամկետ պահպանությունը: Թվայնացված գրքերը դրվում են կայքում, որի միջոցով պահպանվում է գրականությունը և բոլորը կարող են դրանից օգտվել:

Դպրոցական գրադարանների նպատակն է կրթական գործընթացին զուգահեռ տեղեկատվության ապահովումը, մանկավարժների կրթական գործընթացին աջակերտների աջակցությունը: Պետք է աջակցել աջակերտներին, որպեսի նրանց ունակությունները զարգանան, դառնան հոգով հարուստ անհատներ: Դպրոցական գրադարանների նպատակն է գրադարանային սպասարկման կազմակերպումը՝ համախմբելով դպրոցի բոլոր աջակերտներին: Դպրոցական գրադարանների առաջնային խնդիր է դիրվում ֆոնդերի ձևավորումը: Եթե մանկական գրադարանները ձեռք են բերում համակողմանի գրականություն գեղարվեստական, գիտաճանաչողական, տեղեկատու, որը կարող է ապահովել երեխաների բարոյական, ընդանրապես դաստիարակության խնդիրները և նպաստել նրանց ազատ ժամանցի նպատակային և ճիշտ կազմակերպմանը, ապա այլ են մոտեցումները դպրոցական գրադարանների ֆոնդերի ձևավորման հարցում: Այստեղ հիմնական ելակետը ուսումնական, ծրագրային, մեթոդական գրականությամբ աջակերտներին ու մանկավարժներին ապահովելն է: Դպրոցական գրադարանների ֆոնդերում անհրաժեշտ է ունենալ այնպիսի գրականություն, որը նպաստի օգտվողի կրթական ընթացիկ և հետագա գործունեությանը, մասնագիտական կողմնորոշմանը³:

Դպրոցականների մեջ գրքի նկատմամբ հետաքրքրության ձևավորումը հասարակության կարևոր խնդիրներից մեկն է: Այս խնդրի լուծմանը կոչված են ծառայելու ոչ միայն դպրոցը, այլև գրադարանները:

Ինչպես բացահայտել երեխայի ընդունակությունները, ինչպես զարգացնել դրանք, ինչպես պարզել նրա հետաքրքրությունները ու ինչ նոր հետաքրքրություններ առաջացնել, ինչպես լրացնել նրա դպրոցական գիտելիքները, ինչպես ձևավորել և զարգացնել նրա գեղագիտական ճաշակը և այլն: Ամենակարևորը թերևս երեխայի վստահությունը ձեռք բերելն է: Երեխան չի սիրում իրեն թելադրվող, պարտադրվող խոսքն ու գործելակերպը: Ուստի գրադարանավարը պետք է զգուշորեն՝ մանկավարժ-հոգեբանի հմտությամբ կարողանա շահել երեխայի վստահությունը: Նա իր տեսադաշտում պետք է պահի ոչ միայն, և նույնիսկ, ոչ այնքան ակտիվ ընթերցողներին, որքան քիչ կամ վատ կարդացող «դժվար» երեխաներին:

Գրադարանավարի դերը շատ մեծ է կրտսեր դպրոցականներին գրքին և գրականությանը կապելու գործում:

³ Ոսկանյան Շ. Համալրման արդի խնդիրները (Գրադարանային ձեռնարկ), Երևան, 2008, էջ 4-10:

Այսպիսով, դպրոցականի յուրաքանչյուր այցելություն գրադարան նրա մոտ սեր է առաջացնում ընթերցանության հանդեպ, սովորեցնում է կատարել գրքի ճիշտ ընտրություն, ինչպես նաև նպաստում է կարդացած գրքի նշանակությունը, իմաստը, գեղարվեստական ուժը ճիշտ ընկալելուն:

Գրադարանավարի աշխատանքը երեխայի հետ ըստ էության, նպատակաուղղված մանկավարժական գործունեություն է: Միևնույն տարիքի երեխաների ընթերցանության մակարդակների անհատական տարբերությունները կարող են լինել շատ նշանակալից: Անհատական ինչպես նաև խմբային զրույցների, հարց ու պատասխանի միջոցով գրադարանավարը հայտնաբերում է այն պատճառները, որոնք դպրոցականների շրջանում առաջացրել են որոշակի հետաքրքրություններ⁴:

Բանավոր հարցումների, զրույցի միջոցով գրադարանավարը պարզում է նաև թե երեխան ինչպես է ընթերցել գիրքը, որքանով է ըմբռնել, հիշում է արդյոք հերոսների անուններն ու վարքագիծը, դեպքերը, ինչպիսի կարծիք ու գնահատականներ ունի, ինչպես է տրամաբանում և այլն:

Կրտսեր դպրոցականին որևէ գաղափար ներշնչելու և հասանելի դարձնելու համար անկասկած նախ հարկավոր է նվաճել երեխայի սերը և վստահությունը: Հմուտ գրադարանավարը կարողանում է նվաճել մանուկ ընթերցողների սերն ու համակրանքը⁵:

Իրոք դժվարին և պատասխանատու խնդիր է դրվում բոլոր նրանց առաջ, ովքեր զբաղվում են մանկական գրականության ստեղծմամբ և մատուցմամբ: Երեխայի մեջ դեռևս վաղ հասակում դրսևորվում է հետաքրքրություն դեպի շրջապատող աշխարհը, նրա երևույթները և, հատկապես, դեպի գեղեցիկը: Նրանք մեծ բավականությամբ են լսում, իրենք են պատմում, արտասանում, երգում ու պարում, դիտում ֆիլմեր ու նկարներ: Հագեցնել երեխայի հետաքրքրությունների ծարավը, զարգացնել նրա մեջ եղած ընդունակությունները կարող են գրքերը, ընթերցանությունը: Անգնահատելի է այն վիթխարի ազդեցությունը, որ թողնում է լավ գրքի ընթերցանությունը մարդու վրա: Ինչպես ասել է Մ. Գորկին՝ «Գիրքը մարդկության հոգեկան ուժերի հետագա զարգացման ամենահզոր զենքն է»: Անձի ընթերցանության մշակույթը կախված է նրանից, թե ով և ինչպես է կազմակերպել նրա ընթերցանությունը մանուկ հասակում: Երեխայի համար գրականության ընտրությունը խիստ անհատական աշխատանք է, քանի որ պետք է հաշվի առնել երեխայի նախասիրությունները, բնավորությունը և այն շրջապատը, որտեղ ապրում է նա:

⁴ Голубева Н.Л. Функция детской библиотеки как института инкультурации личности, Библиотековедение, 2007, N 1, с. 24-28.

⁵ Կրթադաստիարակչական աշխատանքները Խնկո-Ապոր անվան ազգային մանկական գրադարանում, Երևան, 2006, 52 էջ:

Ուստի ընթերցանության ղեկավարումը նպատակ է, իսկ ընթերցողի առանձնահատկությունները ուսումնասիրելը՝ այդ նպատակին հասնելու միջոց:

Գիտատեխնիկական առաջընթացի ներկա ժամանակաշրջանում, երբ գրքից բացի երեխայի կյանքում հաստատուն տեղ են գտել տեղեկատվության տարածման և մատուցման ժամանակակից միջոցներ, պարզ է, որ ընթերցողի հետաքրքրությունների սահմանները ավելի լայնացել են, պահանջներն ու ցանկությունները դարձել են խորը և բազմակողմանի:

Կրտսեր դպրոցականների մեջ գրքի նկատմամբ հետաքրքրության ձևավորումը յուրաքանչյուրիս առաջնահերթ խնդիրն է: Ուսուցիչների, ծնողների, գրադարանավարների ուսերին է ընկած այդ պատասխանատու գործի իրականացումը:

Այսպիսով, մանկական և դպրոցական գրադարանները պետք է ամուր թելերով երեխաներին կապեն ընթերցանությանը և ամեն վայրկյան նպաստեն նրանց կրթադաստիարակչական աշխատանքներին:

SUMMARY

The system of educational work in children's and school libraries is a comprehensive nature. Such libraries organize activities based on a common, comprehensive educational objective. Children's and school libraries should connect the children to the library with strong strings and contribute to their educational activities.